2021 рік
Майя Артьомова.

НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УТВЕРДЖЕННЯ ДОКТРИНИ РЕГІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

На новому історичному етапі сучасна цивілізація упродовж XX та початку XXI століть вийшла на нові горизонти розвитку, базою якого є парадигма неперервної освіти упродовж життя, перехід до суспільства знань та появи homo educatus – людини освіченої, яка визначається невпинним зростанням персональної відповідальності та індивідуальним особистісним внеском у розвиток історичного процесу, осягненням творчого феномену освіти.

Звідси, освіта і наука набули пріоритетного статусу в суспільному поступі, тому XXI сторіччя проголошене ЮНЕСКО віком освіти, який відзначається як перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всієї нації набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни, інтеграції і глобалізації соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі. Теоретичні підґрунтя парадигмального дуалізму у розумінні сутності сучасної освіти і образу людини в освітньому просторі розкрито у *науково-технічній* (сцієнтичній) та *гуманітарно-культурологічній* (антисцієнтичній) *парадигмах.*

Сучасна Україна все ще перебуває в стані пошуку свого шляху розвитку, налагоджує культурні, економічні, політичні, суспільні та ін. внутрішні і зовнішні зв´язки. Тож цілком закономірно, що *людині інформаційного суспільства,* яке є супердинамічним, *потрібна не сума знань, а уміння вибирати, оперувати знаннями, оновлювати їх, володіти навичками спілкування, підтримки корисних контактів між людьми.*

Оскільки, вищим рівнем узагальнення знань про реальний світ і діяльність людей є філософія, то саме сучасна філософія відіграє найважливішу методологічно-парадигмальну роль в розробці концептуальної бази вищої освіти. З метою реформування та розвитку українського суспільства, розробляється ***сучасна філософська концепція освіти і науки.*** Зважмо, що філософія освіти і науки бере початок з історії філософії, загальної та соціальної філософії та має тісний зв'язок з іншими галузями філософії – філософією науки, філософією культури, логікою, онтологією, етикою тощо.

Філософія освіти і науки як особлива сфера наукової діяльності виникла у XIX ст. в англомовних країнах, передусім у США. Діяльність американського філософа Джона Д'юї (1859 – 1952 рр.), автора більш ніж 40 книг і 800 статей з проблем філософії освіти, спонукала до того, що наявність філософії освіти була визнана як обов'язковий вимір компетентної, відповідальної практики в освіті [1]. Ніхто до цього так наполегливо не доводив необхідність освітньої практики, заснованої на філософських принципах. Тому, більшість праць ученого в англомовному світі сприймається як обґрунтування ідеї, що педагоги-практики повинні мати освітню філософію, як потенційну підставу всієї освітньої думки і практики. Відповідно актуалізувався так званий підхід «ізмів» – перелік традиційних філософських позицій (реалізм, ідеалізм, прагматизм тощо) – із різними рівнями філософської глибини та точності і подальшим вивченням їхнього «значення» для освіти.

Важливо при цьому завернути увагу на етимологію походження терміну «філософія освіти». Зважмо, що слово «філософія», у перекладі з грецької, означає «любов» і «мудрість», тож поняття «філософія» можна тлумачити, як «любов до мудрості», як науку про досягнення людиною мудрості, пізнання істини та добра. «Філософія освіти" (англ.: philosophy of education)

з усталеним дисциплінарним статусом – це галузь філософського знання, що має своїм предметом освіту. яка досліджує ідеї освіти та її сутність як соціокультурного феномену відтворення та розвитку суспільства, визначення цілей, цінностей, ідеалів освіти, результатів освіти та критеріїв їх оцінки.

Таким чином, починаючи з 40-х років XX ст. у розвинених країнах Європи та США формулюється власне «філософія освіти», як національна система освіти, а її оформлення, як нової галузі знання, завершилося у другій половині XX століття, що стало підсумком тривалої взаємодії різноманітних філософських течій зі сферою освіти, поєднання педагогічної практики з її теоретичним осягненням [3].

У сучасній Україні «філософію освіти» визначають як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості. Перспективи реформування освітньої системи в Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, а її стратегічна мета полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. В основу педагогічного процесу покладається нова світоглядна установка, новий тип особистості, а відповідно і зміна методики виховання та навчання.

Тож, цілком слушним є твердження, що рефреном сьогоднішніх монографічних і періодичних публікацій є пошук відповіді, яка освіта потрібна Україні у XXI сторіччі?

Відзначимо, що з середини 90-х рр. XX ст. почала розроблятися концепція нового центризму, спрямована на розкриття кращого розв´язання суперечності між частково індивідуальним та соціально-комуністичним принципами. Саме культурно-цивілізаційні засади функціонування освіти, а також світові тенденції в її реформуванні на рубежі тисячоліть, вивчали В.Андрущенко, О.Базалук, Н.Вишневська, Б.Гершунський, А.Джуринський, І.Єрмаков, Г.Клімова, В. Кудін, В.Кремень, М.Михальченко, Г.Сагач, Р.Позінкевич, Г.Філіпчук, В.Хайруліна, К. Хиц та ін.

Проблеми функціонування освіти і науки в Україні [4] в контексті європейського досвіду та її нової парадигми на порозі XXI сторіччя в контексті глобалізації сучасного світу, її універсалізації та стандартизації в умовах формування європейського та міжнародного освітнього простору аналізують В.Андрущенко, І.Алексейчук, М.Артьомова, А.Буровський, Т.Воропай, Л.Герасина, Б.Гершунський, І.Зязюн, С.Клепко, В.Кремень, С.Кримський, В.Кудін, М.Култаєва, Н.Латиш, В.Лутай, В.Лисенко, М.Михальченко, Л.Мозговий, Н.Ничкало, В.Огневюк, В.Пазенок, Л.Рижак, Е.Соф'янц, Н.Таланчук, А.Тягло, О.Удод, Г. Філіпчук, О.Якуба та ін.

Предмет філософії освіти – це не лише філософське осягнення самого поняття «освіта», але і розкриття більш глибинного змісту поняття «освіта» як світоглядної основи для розвитку особистості нової епохи. У широкому розумінні предмет філософії освіти – вивчення культурних досягнень та цінностей, покликаних задовольняти потреби системи освіти. Філософія доповнює педагогіку масштабним баченням соціальних трансформацій і домінуючими у даному історичному періоді світоглядними концепціями, з-поміж яких важливо виділити планетарно-космічну.

Особливого підходу потребує також розгляд питання «філософія науки» у контесті виникнення науки та закономірностей її розвитку, сучасних альтернативних концепцій розвитку науки (сцієнтизм – антисцієтизм; екстерналізм – інтерналізм; кумулятивізм – плюралізм; нормативізм- дескриптивізм), концептуально-методологічного простору аналізу раціонального пізнання, концептуальних уявлень про сенс і т.п., що повинно стати складовою монографії при дослідженні автором цієї публікації проблеми філософії освіти і науки у цілому.

Становленя національної філософії освіти в Україні бере початок з 90-х років XX століття. Лише у 1997 році було проведено першу Всеукраїнську конференцію «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні». За її рекомендаціями, Міністерство освіти України та Академія педагогічних наук України здійснили заходи щодо утворення нового напрямку філософських досліджень. Філософсько-світоглядні засади освіти знайшли своє втілення в «Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття» (2001). У 2003 –2005 рр. відділом змісту філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти АПН України розпочато розробку концептуальних засад філософії освіти в Україні. Поетапно забезпечується конституювання філософії освіти в Україні як самостійної ділянки філософського знання.

Відтак, філософія освіти визначає:

1) формування планетарно-космічного світогляду;

2) підготовку відповідальних, творчих, активних науково-педагогічних працівників, молодих людей, котрі з одного боку поважають багатоманітність культур, а з іншого – враховують у своїй діяльності стратегічні цілі філософії освіти, що полягають у прагненні згуртувати націю, цивілізацію задля досягнення вищих цілей;

3) формування у системі поглядів педагогічного загалу, підростаючого покоління образу особистості та цивілізації, здатних організувати якісну взаємодію у масштабах Землі та Всесвіту, образ людини майбутнього.

На сучасному етапі розвитку філософії освіти, дослідники визначають *два основні моменти наявного стану в освіті***,** а саме:

1) освіта не здійснює функцію виховання того типу світогляду, що дасть можливість вирішити глобальні проблеми людства;

2) офіційно діюча система освіти постійно відчужується від інтересів та цінностей людей.

Вирішення цього двостороннього питання вимагає розробляти філософську методологію сучасної освіти. На сьогодні існують *три концепції освіти,* пов´язані з напрямами сучасної філософії освіти, закрема:

1. *Концепція гармонійної цілісності***,** яка сприяє реалізації ідей створення єдиної, цілісної, гармонійної теорії педагогіки і централізованої системи управління освітою.

2. *Релятивістсько-плюралістична концепція*, яка визнає необхідність застосування принципів плюралізму, педоцентризму та релятивізму в педагогічній діяльності, пріоритетність ролі індивідуальних інтересів над громадськими.

3. *Синтетична концепція*, яка поєднує обидві попередні концепції освіти, визначаючи, що загальні, громадські інтереси в педагогічному процесі мають бути мінімальними

Поглиблене вивчення філософії освіти педагогами, науковцями, магістрами сприятиме *зміні адаптаційній моделі освіти на інноваційну*, яка розвивається як відповідь на виклики інформаційної цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації в новому глобальному просторі

Прикметною рисою філософського дискурсу нового тисячоліття є дискусії не тільки навколо проблем розвитку освіти, а й стосовно *конституювання філософії освіти та її предметного поля.*

У сучасній Україні «філософію освіти» визначають як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості. Перспективи реформування освітньої системи в Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, а її стратегічна мета полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. В основу педагогічного

процесу варто покладати нову світоглядну установку, новий тип особистості, а відповідно і змінити методику виховання та навчання

Згідно досліджень Н. Піщуліна та Ю. Огородникова [5], до найважливіших, фундаментальних, вузлових категорій, що описують *сучасну модель освіти,* зорієнтовану на формування планетарно-космічного типу особистості, відносяться:

- *універсальність***,** яка в освіті має дві взаємопов'язані сторони: універсальність освіченої особистості, здатної результативно діяти в широкому діапазоні сфер життя, і опора навчання на універсали**,** тобто гранично загальні поняття, що об´єднують в єдиний проблемний вузол багато галузей буття;
- *цілісність,* що має три сторони: *зміст освіти*, який утримує цілісність буття в переліку навчальних предметів, *методи його надання,* що спираються на всі здібності людини: її інтелект, відчуття, інтерес до пізнання, а також *духовна єдність світу студента/учня*, коли їх неможливо розділити на «об'єкт і суб'єкт пізнання»;
- *фундаментальність* як концептуальне вивчення законів світу, вироблення *фундаментальних сенсів буття,* спрямованість освіти на універсальні та узагальнені знання, істотні й стійкі зв´язки, на структурний і змістовний перегляд навчальних курсів, узгодження один з одним для вироблення єдиних культурно-науково-освітніх просторів;
- *компетентність та професійність,* які за своїм значенням протилежні вузькій спеціалізації і включають таку обов´язкову якість, як *етична позиція* по відношенню до предмету свого вивчення та дослідження в контексті гармонії практичності і людяності;
- *гуманізація та гуманітаризація* як процеси приведення освіти, її змісту і форми у відповідність до природи людини, її душі та духу.

Сьогодні процес гуманізації та гуманітаризації освіти є основним напрямом змістовного реформування системи освіти. Особливо актуальними аспектами цього процесу є :

- *становлення антисцієнтистської методології освіти*, що передбачає не лише формування в учня певної системи знань, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії усіх індивідуальних процесів світосприймання;
- *становлення освіти, як фактора розвитку культури*, в тому числі й розвиток освіти, як діалогу культур. Поєднання становлення особистості з оволодінням культурними цінностями сприяє вирішенню багатьох етичних проблем, є безпосереднім джерелом багатогранності та гармонійності, які, у свою чергу, виступають вирішальними критеріями особистісного буття.

Структура філософії освіти повинна включати:

1) проблеми, що виходять з наявності протиріч та парадоксів освіти;

2) напрями філософії освіти, що розглядають шляхи вирішення проблем: гармонійної цілісності, релятивістсько-плюралістичний, синтетичний;

3) специфічні рівні рефлексії: емпіричний, теоретичний, рефлексії.

Вивчення філософії освіти забезпечить:

- системне засвоєння матеріалу з усього кола філософських проблем, які виникають в освіті;
- цілісне осягнення генезису освіти як інституту в історичному контексті;
- визначення ролі та значення освіти в культурі суспільства;
- визначення образу-ідеалу нового типу особистості, аргументація його основних якостей

Діяльнісний підхід до визначення предметного поля філософії освіти цілком правомірний. Загалом, на думку В. Андрущенка, філософія освіти – це пошук нової парадигми підготовки людини до життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, але й розвиток

самої дійсності відповідно до людських вимірів життя, продиктованих ідеалами XXI сторіччя [6, с. 6].

Список використаних джерел

1. Д'юї Дж. Демократія і освіта. − Львів: Літопис, 2003. − 294 с.

2. Базалук О.О., Юхименко Н.Ф. Філософія освіти. Нвчальні матеріали онлайн. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: Поняття «філософія освіти», предмет і завдання ... https://pidru4niki.com› pony...

3. Американська філософія освіти очима українських дослідників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 22 грудня 2005 р. − Полтава: ПОІППО, 2005. − 281 с.

4. Філософія освіти і науки: навч. посіб. / І. С. Алексейчук та ін. – 2- ге вид. переробл. та доповн. – Слов'янск, 2019. – 365 с.

5. Пищулин Н. Философия образования / Н.Пищулин, Ю. Огородников. – М., Центр инноваций в педагогике, 1999. – 231 с.

6. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів // Філософія освіти. − К.: МАЙСТЕР-КЛАС, 2005. − № 1. − С. 5−17.

НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УТВЕРДЖЕННЯ ДОКТРИНИ РЕГІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Майя АРТЬОМОВА – д.філос.н., проф., проф. кафедри філософії, богослов'я та гуманітарних наук КаУ імені Августина Волошина, акад. Міжнародної академії богословських наук, директор НДІ філософії, богослов'я та аналітики КаУ імені Августина Волошина, вч. секр. МАБН, відмінник освіти України (Україна, м. Ужгород).

/ Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина: збірник наукових праць. – Ужгород: ТОВ «Поліграфцентр «ЛІРА», 2021. – Випуск 3. – С.24 – 28.